

ΕΝΤΟΣ ΕΠΟΧΗΣ

ΚΥΡΙΑΚΗ 12 ΙΟΥΝΙΟΥ 2011 • ΤΕΥΧΟΣ 69 • ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ΄

Τα κείμενα που περιλαμβάνονται στο σημερινό «Εντός Εποχής» είναι συνοπτικές εκδοχές των εισηγήσεων που παρουσιάστηκαν στο διήμερο 24 και 25 Μαΐου με θέμα την Παρισινή Κομμούνα. Το διήμερο διοργάνωσε ο Όμιλος Φίλων του Ινστιτούτου Νίκος Πουλαντζάς Θεσσαλονίκης. Εκτός από τις εισηγήσεις που δημοσιεύουμε σήμερα, έχει δημοσιευθεί αυτή του Π.Ι. Σταγκανέλη στις «Αναγνώσεις» της Αυγής της 29ης Μαΐου και η εκτενής ιστορική παρουσίαση της Ελένης Πορτάλιου στην «Εποχή» της 5ης Ιουνίου.

140 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΟΜΜΟΥΝΑ

Η επικαιρότητα του ανεπίκαιρου

Τι άραγε μπορεί να προσφέρει στο σήμερα μια συζήτηση για την Κομμούνα; Ένα σήμερα τόσο διαφορετικό από το τότε, όσο κι αν παραμένει το ίδιο και ίσως ακόμη εντονότερα εκμεταλλευτικό και αλλοτριωτικό. Κι όμως έχω την αίσθηση ότι εκείνη η πρώτη «έφοδος προς τον ουρανό» διαθέτει πολλά και έντονα επικαιρικά στοιχεία, που αξίζει να στοχαστούμε σε συνάρτηση με το σήμερα και την αριστερή μας ταυτότητα. Σε ριζική αντίθεση με τον κυρίαρχο λόγο μιας «ρεαλιστικής» πολιτικής ανάλυσης που θέλει να μας πείσει ότι καταμετρώντας «κέρδη και ζημιές» ο Επαναστατικός Βρασμός εκείνων των 72 ημερών - όπως και η Αντίσταση άλλωστε στη Φασιστική Κατοχή ή την Επτάχρονη δικτατορία, το είδαμε και αυτό στην έγκριτη «Καθημερινή», ή ο Μάης του '68 - το μόνο που άμεσα επέφερε ήταν μεγαλύτερη καταστολή. Ειδικά η Κομμούνα άφησε πίσω της, πέρα από τις υλικές ζημιές, πάνω από τριάντα χιλιάδες σφαγιασμένους, πάνω από σαράντα χιλιάδες συλληφθέντες, δέκα χιλιάδες καταδικασμένους από τους οποίους οι μισοί στάλθηκαν για καταναγκαστικά έργα στη Νέα Καληδονία... από τις «δυνάμεις της τάξεως του Σωτήρα της Δημοκρατίας» (!) Αδόλφου Θιέρσου, οι οποίες δεν μπόρεσαν βέβαια να νικήσουν τους Πρώσους, μπόρεσαν όμως, με τη βοήθεια τους, να σφάζουν τους Γάλλους αδελφούς τους...

Μια ήττα που ήταν νίκη

Ακόμη όμως και σύμφωνα με αυτή την καθεστωτική λογική, η Παρισινή Κομμούνα, όπως υποστηρίζει και ο Χορμπάουμ «ήταν σημαντική, όχι τόσο γι' αυτό που πέτυχε, όσο γι' αυτό που προανήγγειλε, υπήρξε αποτελεσματικότερη ως σύμβολο παρά ως γεγονός». Ως σύμβολο που φώτισε τις επαναστατικές διεργασίες ολόκληρου του 20 αιώνα. Μια-μια μέτραγε τις μέρες ο Λένιν μετά τον Οκτώβρη του '17, για να μπορέσει να διακηρύξει θριαμβευτικά: Κρατήσαμε περισσότερο από την Κομμούνα!

Αποδεικνύοντας ότι στην ιστορία «υπάρχουν ήττες που είναι νίκες και νίκες που είναι ηττά» όπως έγραφε ο Καρλ Λήμπκνεχτ μετά την ήττα των Σπαρτακιστών στο Βερολίνο του 1919, μια μέρα πριν την άγρια δολοφονία του μαζί με την Ρόζα Λούξεμπουργκ, από το παρακράτος της πρώτης σοσιαλδημοκρατικής κυβέρνησης στον κόσμο.

Αν και ιστορικά, λοιπόν, η Γαλλία επέστρεψε σε ένα αιματοβαμμένο αστικό καθεστώς, η ύπαρξη «αυτής της σφίγγας τρομοκρατούσε τα μυαλά των αστών» (Κ. Μαρξ). Η ζωή και ο θάνατός της, όπως αναφέρει και πάλι ο Χορμπάουμ, παρ' όλο που δεν απείλησε σοβαρά το αστικό καθεστώς, η ύπαρξή της και μόνο το έκανε να αλαφιάσει, να τυλιχτεί από πανικό

και υστερία. Το πρωτόγνωρο γεγονός που απέδειξε στην πράξη ότι οι εργαζόμενοι απλοί «πολίτες- παραγωγοί» με όρους ελευθεριακού και βαθιάς αμεσοδημοκρατικής αυτοοργάνωσης, άμεσα προκήρυξης εκλογών αλλά και ανοικτών λαϊκών συνελεύσεων με ανακλητούς και περιορισμένης εντολής αντιπροσώπους, ισότιμα άνδρες και γυναίκες, Γάλλους και αλλοδαπούς, μπόρεσαν και χωρίς βία, να διαχειριστούν την ζωή και την άμυνα μιας μεγάλης πολιορκημένης πόλης όπως το Παρίσι για πάνω από δυο μήνες πολέμωντας και χορεύοντας σε ένα ατέλειωτο πανηγύρι χαράς και αγώνα. Ακόμη και ένας ισχυρός άνδρας της εποχής όπως ο Βίσμαρκ -που δεν ήταν καθόλου επιρρηγής σε πανικόβλητες αντιδράσεις- οδηγήθηκε να προτείνει τη σύμπτυξη μιας Καπιταλιστικής Αυτοκρατορικής Αντιδιεθνούς «εναντίον του ευρωπαϊκού ριζοσπαστισμού, που απειλεί όλους τους θρόνους και θεσμούς».

Η κατανόηση του αυθόρμητου

Ανίκανοι να κατανοήσουν ότι «η ιστορία μας δείχνει ότι τα μεγάλα λαϊκά κινήματα δεν είναι διόλου ένα αυθαίρετο και ενουνειδητο δημιούργημα των λεγόμενων αρχηγών ή των κομμάτων, όπως φαντάζονται οι αστυνομικοί και οι επίσημοι αστοί, αλλά αυθόρμητα κοινωνικά φαινόμενα, γεννημένα από μια δύναμη

Του
Αλκη Ρήγου

Από τα αλώνια των Βαλκανίων στα οδοφράγματα των Παρισίων

Του Γιάννη Γκλαρνέτατζη

Τα Βαλκάνια του 1871 αποτελούσαν βασιικά κομμάτι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καθώς ακόμη η (μικρή) σερβική ηγεμονία, το Μαυροβούνιο και η πρόσφατα ενοποιηθείσα Ρουμανία (ουσιαστικά η Μολδοβλαχία) ήταν ονομαστικά υποτελείς στο σουλτάνο. Η Αυτοκρατορία κατείχε το βορειοδυτικό κομμάτι της χερσονήσου, ενώ το μοναδικό μικρό ανεξάρτητο κράτος ήταν το ελληνικό βασίλειο του οποίου τα βόρεια σύνορα ήταν στη Λαμία.

Αν και οι συγκοινωνιακές και επικοινωνιακές δυνατότητες δεν ήταν τόσο ανεπτυγμένες όσο σήμερα, πρόσφατες εξελίξεις, όπως η ανάπτυξη των σιδηροδρόμων, η ατμοκίνηση των πλοίων, οι οργανωμένες ταχυδρομικές υπηρεσίες, είχαν οδηγήσει σε μια αντίληψη για τα ταξίδια που ξεπερνούσε τη λογική του περιηγητή των περασμένων αιώνων. Μάλιστα, μια ιδιαίτερα ρομαντική διάθεση έστειλε κόσμο να πολεμάει σε διάφορα μέρη του πλανήτη για τις ιδέες του, με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα τους γαριβαλδινούς. Έτσι, π.χ., ένα από τα σημαντικά μέλη του Συμβουλίου της Κομμούνας, ο Γκυστάβ Φλουράνς, είχε πάρει μέρος στην Κρητική Επανάσταση του 1866-69, μάλιστα εκλέχθηκε πληρεξούσιος της Κρήτης και προσπάθησε ανεπιτυχώς να συναντηθεί με τον βασιλιά Γεώργιο Α' που αργότερα τον απέλασε από την Ελλάδα. Ο Φλουράνς συνελήφθη -και στη συνέχεια εκτελέστηκε- από τις δυνάμεις της κυβέρνησης των Βερσαλλιών μαζί τον Ιταλό Αμιλκάρε Τσιπριάνι "παλιό σύντροφο του στην Κρήτη", ο οποίος βρισκόταν στην Αθήνα το 1862 και συμμετείχε στην εξέγερση εναντίον του Όθωνα (σε οδόφραγμα στην Καπνικαρέα ήταν αυτός που ύψωσε κόκκινη σημαία για πρώτη φορά στην Ελλάδα). Τη συμμετοχή στην Κομμούνα την πλήρωσε με θανατική καταδίκη (δεν εκτελέστηκε), ενώ στην πολυτάραχη ζωή του οι διώξεις, φυλακίσεις κι απελάσεις ήταν συνεχείς. Εκλέχτηκε μέλος του ιταλικού κοινοβουλίου κι επέστρεψε στην Ελλάδα συμμετέχοντας με σώμα γαριβαλδινών στον πόλεμο του 1897.

Δυστυχώς παρά τις "αγαθές προθέσεις" μου να

βρω ανθρώπους απ' όλη τη Βαλκανική, εντόπισα μόνο ελληνικές και τουρκικές (για την ακρίβεια οθωμανικές) συμμετοχές. Πάντως, ο Βούλγαρος ποιητής κι επαναστάτης Χρίστο Μπότσεφ (γεν. 1848 - θαν. 1876 στη διάρκεια της βουλγαρικής εξέγερσης) από το Γαλάτσι της Ρουμανίας όπου βρισκόταν τότε χαιρέτησε με ενθουσιασμό την Κομμούνα και διακήρυξε το "Πιστεύω της Βουλγαρικής Κομμούνας". [6] Παράλληλα, να αναφερθούμε στην κάλυψη των γεγονότων της Κομμούνας στην αθηναϊκή εφημερίδα *Μέλλον* από τον εκδότη της Δήμο Παπαθανασίου, κάλυψη που του στοίχισε διώξεις και φυλοδαρμίες από την ελληνική αστυνομία και στην οποία είναι αφιερωμένη το βιβλίο του Μ. Παπαϊωάννου *Η Παρισινή Κομμούνα και η Ελλάδα*.

Οι Έλληνες της Κομμούνας

Από ελληνικής πλευράς σίγουρα είναι η συμμετοχή της **Μαρίας Δαούδογλου**. Η γυναίκα αυτή, για την οποία δυστυχώς δεν γνωρίζουμε πολλά πράγματα, αποτελεί πολύ ξεχωριστή περίπτωση στο επαναστατικό κίνημα. Η Μαρία Πανταζή, όπως ονομαζόταν πριν τον γάμο της, ήταν πόρνη στη Νάπολι της Ιταλίας. Εκεί γνωρίστηκε με τον αναρχικό έμπορο από τη Σμύρνη Εμμανουήλ Δαούδογλου, τον οποίο και παντρεύτηκε. Ο Εμ. Δαούδογλου, λίγα χρόνια πριν τη γνωριμία του με τη Μ. Πανταζή, ήταν στο Παρίσι όπου μαζί με τον Π. Αργυριάδη και τον Αμ. Τσιπριάνι οργάνωσαν ομάδα Ευρωπαίων αναρχικών και σοσιαλιστών που συμμετείχε στην αντιοθωμανική εξέγερση. Το 1864 πήγε στη Νάπολι, όπου εντάχθηκε στο τοπικό τμήμα της Α' Διεθνούς και γνωρίστηκε, εκτός από τη σύζυγό του, και με τον Μιχαήλ Μπακοΐνιν που εγκαταστάθηκε εκεί το 1865. Στα 1867 το ζευγάρι επέστρεψε στην Αθήνα και προσπάθησαν ανεπιτυχώς να συγκροτήσουν μια αναρχική ομάδα. Το 1870 ο Δαούδογλου σκοτώθηκε σ' έναν καυγά στη Δημοκρατική Λέσχη (που είχε ιδρύσει ο Τσιπριάνι). Το αμέσως επόμενο διάστημα η Μαρία Δαούδογλου πήγε στο Παρίσι, εντάχθηκε σε αναρχική ομάδα και συμμετείχε στην Κομμούνα. Μετά την ήττα συνελήφθη και εκτελέστηκε από τα στρατεύματα της

κυβέρνησης των Βερσαλλιών.

Ο **Παύλος Αργυριάδης** είναι ο πιο γνωστός απ' όλα τα ονόματα που αναφέρουμε. Γεννημένος το 1849 στην Καστοριά, έζησε κυρίως στο Παρίσι όπου πήγε για νομικές σπουδές. Από το 1866 εξέδιδε το ετήσιο *Almanac de la Question Sociale* (*Ημερολόγιο του Κοινωνικού Ζητήματος*). Ο Τρωαδίτης αναφέρει πως "η κομμουνιστική Παρισινή Κομμούνα τον συνειλίψε σε τέτοιο βαθμό και συντέλεσε καταλυτικά στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και των ιδεών του" και σημειώνει επίσης ότι εκλέχθηκε μέλος της Κεντρικής Επαναστατικής Επιτροπής. Αυτή η πληροφορία δεν επιβεβαιώνεται από τον Λισαγκαρέ, ενώ ο Αλεξίου τον συγκαταλέγει στις ελληνικές συμμετοχές στην Κομμούνα. Πράγματι, είναι μάλλον απίθανο ο συγκεκριμένος άνθρωπος, που σίγουρα βρισκόταν τότε στο Παρίσι, να μην είχε

συμμετοχή, υπέρ της οποίας συνηγορεί και η αλληλογραφία που διατηρούσε με τη Λουίζ Μισέλ, από τις ηγετικές φυσιογνωμίες της Κομμούνας. Ο Π. Αργυριάδης κατόπιν υπερασπίστηκε πολλούς αναρχικούς και σοσιαλιστές στα δικαστήρια, πήρε την πρωτοβουλία για την ίδρυση του Διεθνούς Συνδέσμου Βαλκανικής Ομοσπονδίας, το 1891 κυκλοφόρησε το βιβλίο του *Δοκίμιο για τον επιστημονικό σοσιαλισμό - Οικονομική κριτική της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής*, ενώ το 1899 έγινε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Σοσιαλιστικού Επαναστατικού Κόμματος. Πέθανε στο Παρίσι τις 19.11.1901.

Ο αναρχικός ποιητής **Μικέλης Αβλιχός** γεννήθηκε στο Ληξούρι το 1844. Σπούδασε στη Βέρνη, όπου γνωρίστηκε με τον Μπακοΐνιν κι έγινε μέλος της Α' Διεθνούς. Επίσης ταξίδεψε σε Βενετία, Ζυρίχη και Παρίσι. Αν κι ο Αλεξίου τον

συμπεριλαμβάνει στους Έλληνες που ήταν στην Κομμούνα, ο Τρωαδίτης διατηρεί αμφιβολίες σημειώντας πως "ίσως συσχετίστηκε με υπολείμματα κομμουνάρων μετά την καταστολή της Κομμούνας". Ο Σακκάτος συσχετίζει έμμεσα τον Αβλιχό με την Κομμούνα, χωρίς να ισχυρίζεται όμως ότι συμμετείχε, παραθέτοντας επιστολή του προς τον φίλο του Α. Μομφεράτο (1.11.1873) όπου ο ποιητής αναφέρει: "Τα γαλλικά με τρομάζουν πολύ - αλοΐμονον αν και αυτήν την φορά πέσει η Δημοκρατία! Αλοΐμονον!". Πάντως ο Μ. Αβλιχός ζει από το 1872 στην Κεφαλονιά, γράφει κυρίως σατιρική ποίηση εναντίον του κλήρου, υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας αλλά και κατά του στρατού και του πολέμου. Χαρακτηριστικό είναι το ποίημά του *Η πρώτη παρακλήση το βράδυ με την κήρυξη του πολέμου του 1912*, όπου προτιμάει τα σκυλιά που γυρνούν έξω από την εκκλησία απ' αυτούς που μέσα προσεύχονται για "Νίκας κατά βαρβάρων", ενώ στη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου -λίγο πριν τον θάνατό του (1917)- διακήρυξε την ελπίδα του να απεργήσουν οι στρατιώτες.

Τέλος, ο Παπαϊωάννου αναφέρει τη μαρτυρία της αθηναϊκής εφημερίδας "Παλιγγενεσία" (1/14.6.1871) που γράφει για "ένα Σπανδόντη από τη Χίο κάτοικο άλλοτε της Πόλης, που ανέλαβε υπηρεσία διευθυντή των τηλεγραφείων της Κομμούνας". [15] Την πληροφορία αναπαράγει ο Αλεξίου, αλλά δεν την επιβεβαιώνει ο Λισαγκαρέ που καταγράφει ως διευθυντή του τηλεγραφείου κάποιον Φοντέν.

Οι Νέοι Οθωμανοί

Οι Οθωμανοί για τους οποίους βρήκαμε στοιχεία ότι μετείχαν στην Παρισινή Κομμούνα ήταν όλοι μέλη του ίδιου κύκλου. Πιο συγκεκριμένα τον Ιούνιο του 1865 έξι νέοι μπέηδες (Ναμίκ Κεμάλ, Αγιετουλάχ, Ρεφίκ, **Μεχμέτ**, **Νουρί** και **Ρεσάτ**) συναντούνται σ' ένα δάσος δίπλα στο Βόσπορο και ιδρύουν την Πατριωτική Συμμαχία (μυστική εταιρία στα πρότυπα των καρμπονάρων), με σκοπό να αντιταχθούν στην απολυταρχία της Υψηλής Πύλης. Και οι έξι είναι μέλη της αναδυόμενης τουρκικής διανόησης: γόνιοι καλών

οικογενειών, σπουδασμένοι στο εξωτερικό, είχαν θητεύσει στη μεταφραστική υπηρεσία και καθώς ήταν παιδιά των Τανζιμάτων (μεταρρυθμίσεων) ήθελαν να τις προχωρήσουν παραπέρα. Πολύ σύντομα τα μέλη έγιναν εκατοντάδες και μεταξέλιχθηκαν στους Νέους Οθωμανούς, τους προδρόμους των Νεοτούρκων. Στα 1867 οι ηγέτες της ομάδας καταφεύγουν στο Παρίσι, υπό την προστασία του πρίγκηπα της Αιγύπτου Μουσταφά Φαζίλ, που το προηγούμενο έτος με ατοικτή επιστολή στον σουλτάνο Αμπντούλ Αζίζ είχε ταχθεί υπέρ περισσότερων μεταρρυθμίσεων. Το ίδιο έτος, όμως, ο Αμπντούλ Αζίζ θα επισκεφθεί το Παρίσι στα πλαίσια της Παγκόσμιας Έκθεσης, γεγονός που θα οδηγήσει σε πίεση της γαλλικής αστυνομίας προς τον Νέου Οθωμανούς να εγκαταλείψουν την πόλη, ενώ θα δώσει και την αφορμή για συμπλοκή σουλτάνου και Μ. Φαζίλ, ο οποίος θα πάει στην Κωνσταντινούπολη και θα αναλάβει υπουργική θέση, αφήνοντας όμως πολλά χρήματα ως χορηγία για την επιβίωση και δράση των Νέων Οθωμανών. Οι περισσότεροι απ' αυτούς αργότερα τον ακολούθησαν και επέστρεψαν, αναλαμβάνοντας δημόσιες θέσεις.

Με κάποιες εξαιρέσεις βέβαια. Σημαντικότερη, ανάμεσά τους, ο Μεχμέτ μπέης (γεν. 1843), γιος υπουργού και γαμπρός και ανιψιός μεγάλων βεζιρζήδων, ο οποίος διαφώνησε με τους υπόλοιπους, δεν δέχτηκε τα χρήματα της πριγκιπικής επιχορήγησης και κυκλοφόρησε την εφημερίδα «*İttihad* (Ένωση) στα τουρκικά, τα ελληνικά, τα αραβικά και τα αρμενικά. Μετά, μετακομίζοντας στη Γενεύη, συνεργάστηκε με τον Χουσεΐν Βασφί πασά για την έκδοση ενός εντύπου με τον τίτλο *Inkilâb* (Επανάσταση)». Επίσης συνεργάστηκε με γαλλικές ριζοσαστικές εφημερίδες και πολέμησε με το γαλλικό στρατό ως εθελοντής στο γαλλο-προσικό πόλεμο. Τέλος "οι Μεχμέτ, Νουρί και Ρεσάτ [...] ένωσαν τις δυνάμεις τους στο Παρίσι, όπου κι οι τρεις υπηρέτησαν ως εθελοντές με τις δημοκρατικές δυνάμεις κατά τη διάρκεια της Κομμούνας". Ο Μεχμέτ θα επιστρέψει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, μετά την αμνηστία του 1871 και θα πεθάνει τρία χρόνια αργότερα.

Η επικαιρότητα του ανεπίκαιρου

<<<

φυσική, που έχει την πηγή της στον ταξικό χαρακτήρα της σύγχρονης κοινωνίας», όπως γράφει η Ρόζα Λούξεμπουργκ, θεώρησαν ότι όλα αυτά τα είχε εξυφάνει συνωμοτικά ή παραπαιούσα εκείνη την περίοδο Α' Διεθνής των Εργατών.

Το ίδιο, βέβαια, ανίκανοι να κατανοήσουν το αυθόρμητο και ακαθοδήγητο της επαναστατικής έκρηξης και το πλουραλιστικά ενωτικό και δημοκρατικό της περιεχόμενο στάθηκαν και από την άλλη πλευρά του λόφου οι επιρρεασμένοι από την κατά Κάουτσκι λογική περί φωτισμένης πρωτοπορίας και κόμματος οδηγού Λένιν και Τρότσκι, που αφού την επενεργήσαν για τον ηρωικό της χαρακτήρα, την κατέκριναν για αυτές τις... μικροαστικές δημοκρατικές ευαισθησίες. «*Ήταν μια κυβέρνηση όπως δεν πρέπει να είναι η δική μας*» (Λένιν).

Σε αντίθεση με τον ίδιο τον Μαρξ, που παρά τις αρχικές του ενστάσεις - χαρακτηρίζει την ίδρυση κομμουνών ως «*απελιπομένη ανοησία*» και «*ηλιθιότητα*» - όταν αυτή εξόπασε όχι μόνο πειστήκε «*απ' την καρδιά του, αλλά χρησιμοποίησε και το μυαλό του για να δικαιολογήσει την αλλαγή των*

αισθημάτων του», όπως έγραψε ο Άρθουρ Λένινγκ. Ενώ σε γράμμα του προς τον φίλο του Κούγκλεμαν της πλέκει με ενθουσιασμό το εγκώμιο:

«*Τι ελαστικότητα, τι ιστορική πρωτοβουλία, τι ικανότητα αυτοθυσίας, έχουν αυτοί οι παριζιάνοι! Ύστερα από έξη μηνών λιμοκτονία και καταστροφή, που προκλήθηκε περισσότερο από την εσωτερική προδοσία παρά απ' τον εξωτερικό εχθρό, ξεσηκώνονται κάτω από τις προσωπικές ξιφολόγχες, σα να μην βρίσκονταν ακόμα ο εχθρός μπρος στις πύλες του Παρισιού. Η ιστορία δεν έχει όμοιο παράδειγμα παρόμοιο μεγαλείου!... Ας συγκρίνει κανείς αυτούς τους παρισινούς που κάνουν έφοδο ακόμα και στον ουρανό, με τους δούλους της γερμανο-προσικής ιερής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, με τις μεταθανάτιες μασκαράδες της που μυρίζουν στρατόνα, εκκλησία, επαρχιώτικη αριστοκρατία και πάνω απ' όλα φιλισταϊσμό*». Ενώ στο κλείσιμο της Διακήρυξης του Γενικού Συμβουλίου της Διεθνούς για την Κομμούνα την χαιρετίζει «*ως δόξα σμένο προάγγελο μιας νέας κοινωνίας... (που) τους μάρτυρές της τους έχει κλείσει μέσα στη μεγάλη της καρδιά η εργατική τάξη. Τους εξολοθρευτές της τους κάρφωσε κιόλας η ιστορία στον πάσσαλο της ατιμώσης, απ' όπου δε μπορούν να τους λυτρώσουν μήτε όλες οι προσευχές των παπαδών*

τους».

Ιστορικές αναλογίες

Θα υποστήριζα μάλιστα ότι αυτά που εξελίσσονται σήμερα στις πλατείες της Μεσογείου έχουν, τηρουμένων των αναλογιών και χωρίς μυθοποιήσεις, πολλά κοινά με κείνα που συνέβησαν τότε όπως:

- το αυθόρμητο του ξεσπάσμάτους
 - τον πρωτόγνωρο αμεσοδημοκρατικό και αυτοδιαχειριζόμενο χαρακτήρα τους
 - την ενότητα μέσα από τη διαφορά
 - το σεβασμό και τον πλούτο του διαφορετικού
 - την κοινωνική αλληλεγγύη
 - τον τοπικό και συνάμα διεθνικό τους χαρακτήρα
 - την αναζωογόνηση του δημόσιου χώρου
 - τη χαρά της συνειρήσεως, της γιορτής, του παιχνιδιού
 - τη μετατροπή του άμορφου πλήθους σε υλική πολιτική δύναμη
 - και, το κυριότερο, τη δημιουργία νέων κριτικών συνειδησών
- Αυτά, βέβαια, συντελούνται πάντοτε και αλληλένδετα σε όλους τους «*μεγάλους λαϊκούς αγώνες*

(οι οποίοι) δεν δέχονται να κατευθύνονται σαν στρατιωτικές παρελάσεις...» (Λούξεμπουργκ) Και μέσα από αυτά παράγεται πολιτική δυναμική. Άλλωστε, το μέλλον έρχεται πάντοτε από το χθες και τον τρόπο που το προσλαμβάνουμε στο παρόν. Γι' αυτό και η ενεργή κριτική του χθες χρόνου και όχι επλεκτικής μνήμη, αποτελεί μόνιμο εχθρό κάθε εξουσίας. Η φαντασία μας είναι παιδί αυτής της κριτικής πρόσληψης του παρόντος.

Το ερώτημα πάντως που παραμένει επικαιρικά αναπάντητο, είναι τι γίνεται αυτή η ελευθεριακή ισότητα, αδελφότητα, κοινωνική αλληλεγγύη και ενεργή συμμετοχή, όταν ο κοινωνικός βρασιμός καταλαγιάζει;

Τώρα μόνο η παρακαταθήκη που μας άφησε ο Νίκος Πουλαντζάς: ενός αέναου αγώνα διεύρυνσης και ουσιαστικοποίησης της έμμεσης δημοκρατίας με ταυτόχρονη λειτουργία θεσμών άμεσης και σεβασμό όλων των δικαιωμάτων χωρίς εξαιρέσεις και ιεραρχήσεις, καθώς και αυτοδιαχειριστικών μορφών στην παραγωγική διαδικασία παράλληλα, μπορούν να δείξουν ένα δρόμο χωρίς πσιωγυρίσματα.

Η συνείδηση, πάντως, του ανοικτού ερωτήματος αποτελεί ήδη ένα πρώτο βήμα!

Συγγραφείς και Κομμούνα: Ο λόγος της απόρριψης

«Μια επιτροπή δολοφόνων, μια συμμορία αγυρτών, μια κυβέρνηση του εγκλήματος και της παράνοιας»

Ανατόλ Φρανς, συγγραφέας [για την Κομμούνα]

Του Νικόλα Σεβαστάκη

Η εμπειρία της Παρισινής Κομμούνας υπήρξε τραυματική για την πλειονότητα των Γάλλων συγγραφέων. Με λίγες εξαιρέσεις, όπως αυτή του ποιητή Πολ Βερλαίν ή του πεζογράφου Ζιλ Βαλές, οι άνθρωποι της πέννας αντιμετώπισαν εχθρικά την Κομμούνα και τον λαό της. Οι κρίσεις τους, καταδικαστικές στον έναν ή στον άλλον βαθμό, δεν εκτέθηκαν πάντοτε σε δημόσια κείμενα, σε άρθρα και βιβλία, αλλά ξετυλίγονται και στην αλληλογραφία με ομότεχνους και φίλους. Και τα ονόματα των τιμητών της Κομμούνας είναι πολλά και σημαντικά: Γκιςτάβ Φλομπέρ, Γεωργία Σάνδη, Θεόφιλος Γκοτιέ, Σεν Βικτόρ, Ιππόλυτος Τεν, Ερνέστ Ρενάν, Λεκόντ ντε Λιλ, Εντμόντ ντε Γκονκούρ, Κα-

ζε εμπαθώς απορριπτική και ευθύς εξαρχής εκτρέπεται στην πιο κραυγαλέα δαιμονοποίηση. Σε αυτή την περίπτωση η καταγγελία ισοπεδώνει τόσο τις ιδέες και τις αξίες του λαού της Κομμούνας όσο και τις συγκεκριμένες πολιτικές αποφάσεις αυτής της σύντομης λαϊκής εξουσίας.

Μια δεύτερη στάση, αρνητική και αυτή, εμφανίζεται περισσότερο μετρημένη υπό την εξής έννοια: διαχωρίζει τη σφαίρα του ιδεώδους από τις «τρελές» και «απαίσιες» πρακτικές. Ο συγγραφέας αυτής της κατεύθυνσης ισχυρίζεται συχνά ότι δεν απορρίπτει την «κοινωνική Δημοκρατία» (Ripublique sociale), αλλά τις «αναρχικές παρεκκλίσεις της». Δεν καταδικάζεται απερίφραστα η ευαισθησία για τη μοίρα του εργάτη, αλλά στιγματίζεται η «χιμαιρική εξέγερση», η οποία απειλεί τον πολιτισμό και εκφράζει την αποχαλίνωση των πιο νοσηρών «υλιστικών» παθών.

Η πρώτη στάση, αυτή της χολερικής καταγγελίας, προτανεύει στους συγγραφείς της πολιτισμικής και ανθρωπολογικής απαισιοδοξίας, σε γραφίδες όπως του Φλομπέρ ή του Θεόφιλου Γκοτιέ. Εδώ υπερχειλίζει το μίσος για τη δημοκρατία και η απροκάλυπτη περιφρόνηση για τις κατώτερες τάξεις και τα δικαιώματά τους. Η πολιτική ανάδυση των «από κάτω» εκλαμβάνεται ως μείζον πολιτισμικό δεινό, το οποίο έρχεται να υποσκάψει τις φυσικές ιεραρχίες και τις νόμιμες θεσπίσεις του κοινωνικού βίου.

Η λιγότερο κραυγαλέα στάση απαντάται περισσότερο στους συγγραφείς με δηλωμένες «ρεπουμπλικανικές» ευαισθησίες ή ακόμα και σε ανθρώπους με καταβολές στη ρομαντική ανθρωπιστική Αριστερά του 1848. Εδώ μπορεί να συγκαταλεχτούν οι νεότεροι Ζολά και Ανατόλ Φρανς, αλλά και η παλιά φυσιονομία της «προόδου» Γεωργία Σάνδη.

Τέλος μια διαφορετική στάση εκφράζει από μόνος του ο Βίκτωρ Ουγκό. Στη δική του περίπτωση η αφετηρία είναι η ηθικο-πολιτική αποδοκιμασία τόσο των «Βερσαλλιών» όσο και του «Παρισιού», δηλαδή και των δυο πόλων της σύγκρουσης. Η τραγωδία οστόσο της κρατικής καταστολής και ο αιματηρός ρεβανσιζμός των δυνάμεων της «τάξης και της νομιμότητας» θα κάνουν τον Ουγκό πρωτοστάτη μιας πολιτικής της αμνηστίας και της συγχώρεσης, μια σημαντική φωνή ηθικής συμπαράστασης στους διωκόμενους. Ο ίδιος θα συμπαρασταθεί έμπρακτα – και με οικονομική βοήθεια- στα θύματα της δίωξης και του εκτοπισμού.

Από μια άποψη, οι 72 μέρες της παρισινής εξέγερσης θα αποτελέσουν το γεγονός με βάση το οποίο μεγάλη μερίδα των μοντέρνων συγγραφέων θα επαναπροοριστεί τη σχέση της με την κληρονομιά των γαλλικών επαναστάσεων και τις κοινωνικές μεταρρυθμιστικές αξίες του δέκατου ένατου αιώνα. Οι έννοιες και συγχρόνως μυθικές αναφορές του λαού, του προλετάριου, της ισότητας, του «κοινωνικού προβλήματος» και εν τέλει η ίδια η έννοια της δημοκρατίας θα κριθούν μέσα – και με τους όρους- του φόβου και των πανικών που προκάλεσε η Κομμούνα. Τόσο η ακραία επίθεση στον λαό της Κομμούνας όσο και η πιο περιτρεχνη ηθική και πολιτική απαξίωση αυτού του λαού, εγγράφονται στο πεδίο του ίδιου φόβου. Η γλώσσα της απόρριψης και του ηθικού στιγματισμού θα παγιωθεί άλλωστε σε στερεοτυπικά σχήματα. Για ένα μεγάλο τμήμα της λόγιας και λογοτεχνικής κοινότητας ο λαός της Κομμούνας δεν θα αναγνωριστεί ποτέ ως πολιτικός αντίπαλος αλλά ως εχθρός του ανθρώπι-

νου πολιτισμού, ως βάρβαρος και «κάφρος» (Φλομπέρ), ο οποίος πρέπει να μπει στη θέση του όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερα.

«Τους βαρρούν με τα πολυβόλα. Όταν άκουσα τον χαρμόσυνο ήχο, αισθάνθηκα ανακούφιση», έγραψε ο Εντμόντ Ντε Γκονκούρ.

Άλλοι, όπως η Γεωργία Σάνδη, θα εκδηλώσουν ένα είδος πληγωμένης περιφρόνησης και μελαγχολικής αποστροφής. Ο κόσμος της Κομμούνας θα αντιμετωπιστεί πάντως ως παρασυρμένος όχλος και κακομαθημένο νήπιο που μεθοκοπά από χιμαιρικές ιδέες και «παλιάνθρωπους ηγέτες». Η αυστηρή τιμωρία και καταστολή της «τρέλας» κρίνεται, έστω με κάποιο πόνο ψυχής, ως απαραίτητη. Διατηρείται ωστόσο η ελπίδα στη θεραπεία της «πλάνης» και στην ηθική επανόρθωση των σφαλμάτων του λαού στο μέλλον.

«Το αιματοκύλισμα που μόλις υπέστη ο λαός του Παρισιού, ήταν ίσως μια αποτρόπαια αναγκαioτητα για να ηρεμήσουν ορισμένοι από τους πυρετούς του. Τώρα θα δείτε αυτόν τον λαό να μεγαλώνει σε σοφία και λάμψη», έγραψε ο Ζολά.

Και από την άλλη πλευρά, αυτή των συγγραφέων της Αντίδρασης και της νοσταλγίας για τις αριστοκρατικές και ιεραρχικές αξίες, θα υπάρξει ένα απάνθισμα τερατολογίας:

Για τον Λεκόντ ντε Λιλ η Κομμούνα «υπήρξε η ένωση όλων των ξεπεσμένων, των ανίκανων, των φθονερών, των δολοφόνων και κλεφτών-κακοί ποιητές, κακοί ζωγράφοι, αποτυχημένοι δημοσιογράφοι, άνθρωποι της χαμηλότερης υποστάθμης». Ενώ για τον Αλφόντ Ντοντέ οι άνθρωποι της Κομμούνας είναι «βρώμικα κολάρα, σκούφοι φρυγικοί, εκτροφείς σαλιγκαριών, σωτήρες του λαού, ξεπεσμένοι, ανίκανοι, τεμπέληδες. Γιατί οι εργάτες ανακατεύονται στην πολιτική;»

Ενώ και ο Αλέξανδρος Δουμά υιός θα αποφανθεί με πρωτοφανή σκληρότητα «δεν θα πούμε τίποτα για τα θηλυκά τους [των κομμουνάρων] από σεβασμό προς τις γυναίκες, στις οποίες μοιάζουν μόνο όταν αυτά τα θηλυκά είναι νεκρά».

Η ρητορική των συγγραφέων επανέρχεται στα ίδια βασικά θέματα. Στην ανωριμότητα και στην βλακεία του «εργάτη», στην ανάγκη μιας «κυβέρνησης σοφών μανδρινών» (Φλομπέρ), στη νοσταλγία για έναν κόσμο όπου ο καθείς γνωρίζει και αποδέχεται την κοινωνική και διανοητική του θέση δίχως «παράλογες απαιτήσεις». Σε αυτό το πλαίσιο ο παλιός 'αντι-αστισμός' του μποέμ συγγραφέα, του συγγραφέα-καλλιτέχνη, μεταστρέφεται σε συνηγορία της σύνθεσης και της αποφυγής των «παθών», σε εγκώμιο ενός συντηρητικού πραγματισμού, που θα ξυπνήσει τους παραπλανημένους Γάλλους από τους κακούς πυρετούς.

Ο Θιέρσο και η «συντηρητική Δημοκρατία» (Republique conservatrice) θα αποτελέσουν έτσι την «μοναδική επιλογή», έστω και δίχως ενθουσιασμό. Σύμφωνα με την Γεωργία Σάνδη η οποία στο σημείο αυτό εκπροσωπεί τη στάση των περισσότερων λογίων της εποχής, η «κοινωνική Δημοκρατία» είναι υπόθεση ενός μακρινού μέλλοντος και ενός άλλου, αναμορφωμένου και αποθεραπευμένου από τα πάθη του, λαού. Η σωτηρία της Γαλλίας και η εθνική ενότητα επιτάσσουν την επιλογή του «στεγνού φιλελευθερισμού» απέναντι στους σύγχρονους βαρβάρους.

Σε τούτη την τοποθέτηση θα συναντηθούν, εν τέλει, οι διαφορετικές «φυλές» της γαλλικής πνευματικής τάξης, που θα τις φέρει κοντά η απέχθεια και η βαθιά περιφρόνηση για το επαναστατικό παράδειγμα του 1871.

τουλ Μαντές, Μαξίμ Ντι Καν...

Η αλληλογραφία, λόγου χάριν, του Φλομπέρ με τη Γεωργία Σάνδη, ιδιαίτερα από τις μέρες του γαλλοπροσωπικού πολέμου και μέχρι τις μέρες της αιματηρής καταστολής των εξεγερμένων, είναι αποκαλυπτική για το βάθος και την ένταση της εναντίωσης των λογοτεχνών στις ιδέες και στις πρακτικές της Κομμούνας.

4 Πριν πάμε όμως στους (κακούς) χαρακτηρισμούς για αυτή την «αποτρόπαια εξέγερση», αξίζει να διακρίνουμε τρεις θεμελιώδεις στάσεις/ τοποθετήσεις έναντι της Κομμούνας και των υποκειμένων της. Η πρώτη στάση υπήρ-